

Bronec, Jiří

Popis a výsledky experimentu

In: Bronec, Jiří. *K lingvodidaktické typologii cizojazyčného lexika*. Vyd. 1. V Brně: Univerzita J.E. Purkyně, 1982, pp. 115-141

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121819>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

B
Část experimentální

XI

POPIS A VÝSLEDKY EXPERIMENTU

1. Popis experimentu

a) Pro výzkum jsme vybrali probanty pěti věkových skupin, a to děti 5—6leté (I), které navštěvovaly mateřskou školu, žáky 5. (II) a 8. (III) postupného ročníku základní devítileté školy, posluchače—nefilology 1. roč. studia na filosofické fakultě (IV) a žáky průmyslové školy pro pracující (dospělí) (V). Průměrný počet probantů v jednotlivých věkových skupinách byl následující:

I	II	III	IV	V
45	83	71	55	40

b) Výběr a počet lexikálních jednotek pro jednotlivé věkové skupiny jsme provedli podle těchto kritérií:

- b1/ ze slovních druhů byla vybrána jen podst. jména, příd. jména, slovesa a příslovce,
- b2/ české a ruské ekvivalenty označovaly jen ty pojmy, které byly probantům zcela srozumitelné,
- b3/ polysémnní slova se prezentovala jako slova s jedním významem,
- b4/ všechny lexikální jednotky byly jednoslovné jak v češtině, tak i v ruštině /až na nepatrné výjimky v češtině, např. „přestat milovat“, „černý kašel“/,
- b5/ všechny ruské ekvivalenty byly probantům neznámé.

Počet lexikálních jednotek, které si probanti v jednotlivých věkových skupinách měli osvojit v každém z 11 pokusů, byl tento:

I	II	III	IV	V
5—6	5—6	10	15—16	15—16

U probantů pěti věkových skupin v každé ze tří prověrek jsme obdrželi v jedenácti experimentálních lexikálních řadách celkem

a to v podobě uvedení k danému českému slovu odpovídajícího ruského ekvivalentu (viz tab. 3 na s. 171).

c) **N á c v i k s l o v** jsme prováděli tímto způsobem (trval vždy 15 minut): napsali jsme české a ruské ekvivalenty na tabuli a žáci je stejným způsobem zapsali na zvláštní karty. Současně se zápisem byl ruský ekvivalent experimentátorem i správně vysloven.

U probantů v mateřské škole byl nácvik prováděn jen ústně a stejně i individuální prověrky.

Zapsaná slova se probírala nejrůznějším způsobem — bez jakéhokoli výkladu nebo s výkladem etymologické povahy, s hláskovou a morfematickou analýzou (stejně či podobně afixy a kořeny slov v česko-ruském plánu), s upozorněním (ale i bez něho) na tematické řazení slov, na řady ruských synonym, homonym a česko-ruských homonym; v jedné řadě slov byl nácvik doprovázen zobrazením denotátu, avšak sémantizace byla vždy prováděna důsledně překladem. V tomto směru jsme se tedy snažili co nejvíce se přiblížit vyučovací praxi, poněvadž učitelé právě těmito postupy většinou lexikální látku probírají.

Danou řadu slov si potom probantí mohli samostatně procvičit (u probantů v mateřské škole prováděl sborový nácvik experimentátor sám), nastalo krátké sborové i individuální zopakování lexika, karty byly žákům odebrány, zápis na tabuli smazán a probantí obdrželi nové karty, na nichž byla zapsána již jen česká slova. Úkolem probantů bylo napsat k nim ruské ekvivalenty.

Po této první prověrce, provedené hned po nácviku, následovala druhá prověrka po jednom dni a třetí prověrka po jednom týdnu. Mezi prověrkami již nebyl prováděn žádný nácvik nebo opakování. Při každé prověrce bylo pořadí slov jiné.

Druhá a třetí prověrka byla prováděna tak, že experimentátor prověřil znalost ruských ekvivalentů uprostřed vyučovacích hodin, kdy probantí prověrku nemohli očekávat a byli soustředěni na něco zcela jiného. Při prověrkách jsme se snažili o to, abychom vyloučili opisování.

Celý výzkum prováděl experimentátor sám, stejně tak i jeho kvantitativní (statistické) a kvalitativní zpracování. Vlastní výzkum a jeho zpracování trvalo dva a půl roku.

Jednotlivých prověrek se nezúčastnil vždy stejný počet probantů (chyběli při vyučování). Vznikly tedy situace, kdy někteří z nich se zúčastnili jen nácviku a první prověrky, jiní jen první a druhé nebo jen první a třetí prověrky. Ze stejných důvodů se také různý počet probantů zúčastnil nácviku jednotlivých řad slov.

d) Před zpracováním takto získaného materiálu jsme si museli učinit jasno o tom, co budeme považovat za chybu, tj. vytvořit si **k o n c e p c i c h y b y** přizpůsobenou výzkumu. Za chybu jsme považovali neznalost ruského

ekvivalentu, jeho záměnu (ve správné nebo zkomolené podobě) a jeho chybný zápis. První typ chyby nazveme „chybou výpadekovou“, druhé dva typy chyb „chybami lexikálními“. Vyloučili jsme tedy chyby grafické, pravopisné a chyby ve špatném zápisu ruského přízvuku, pokud tyto chyby neměly vliv na chybnou výslovnost, která by změnila zvukovou strukturu slova. Nutno dodat, že zápisy na tabuli i zápisy slov na kartách byly prováděny důsledně s přízvuky. Při prověrkách však žáci nemuseli přízvuky označovat. Při předběžném průzkumu jsme totiž zjistili, že pokyn nepsat přízvuky vadil zejména žákům v 5. a 8. třídách, kteří byli zvyklí všude označovat přízvuky a jejich eliminace příliš zaměstnávala jejich pozornost.

Zjistili jsme také, že zápis přízvuku vzhledem k výslovnosti celého slova a také jeho přízvučné slabiky je u našich žáků do značné míry formální. V mnoha případech správné výslovnosti ruského ekvivalentu a jeho přízvuku v něm odpovídal jeho chybný zápis.

Dále jsme museli konstatovat, že výslovnost našich žáků je zatím na dost nízké úrovni. Týká se to v podstatě všech hlavních ortoepických jevů — redukce samohlásek, výslovnost tvrdých a měkkých souhlásek, joto- vaných samohlásek s předcházejícími souhláskami a chybné čtení a výslovnost slov s rozdělujícím tvrdým a měkkým znakem. K této skutečnosti jsme proto museli přihlížet při posuzování „lexikální chyby“. Pokud zápis ruského ekvivalentu byl správný, pokládali jsme za takovou i odpověď. Pokud zápis byl chybný (i chybný zápis přízvuku), museli jsme vždy rozhodnout, zda písemný zápis dával dostatečný podklad pro stanovení chybné nebo správné odpovědi z hlediska zvukové podoby slova. Pokud tomu tak nebylo, kontrolovali jsme dodatečně znalost ruského ekvivalentu tím, že jsme jej znovu ústně prověřovali, nebo jsme žákovi dali jeho vlastní zápis přečíst.

Již první materiál, který jsme při výzkumu získali, nám dal celkem spolehlivý podklad pro to, co lze nebo nelze posuzovat za chybu vzhledem k chybnému zápisu ruského ekvivalentu.

Uvedeme nyní chybné zápisy ruských ekvivalentů, které se v podmínkách tohoto experimentu neprojevíly jako chyby ve zvukové podobě a nemohly tedy být považovány za chybné odpovědi. Příklady jsou vybrány z pokusů u probantů všech věkových skupin (kromě dětí v mateřské škole, kde zápis prováděl sám experimentátor):

d₁/ Redukce /v závorkách jsou uvedeny správné tvary/:

*rovninnyj /ravnínnyj/, *kapčennyj /kopčennyj/, *kamod /komód/, *kaličestvo /kolíčestvo/, *tulavišče /túlovišče/, *barov /bórov/, *kagot' /kógot'/, *rašča /róšča/, *nisti /nestí/, *trivoga /trevóga/.

U slov „kogot“ a „rošča“ byla na přízvučnou slabiku nesprávně přenesena možnost psaní —o— nebo—a— v redukované nepřívučné slabice. V obou případech žáci vyslovovali správně přízvučně —o—. Naproti tomu zápis *barov /bórov/ s výslovností přízvučného —a— na první slabice jsme posuzovali jako chybu.

d₂/ Asimilace: *komot (komod), *trjabka (trjapka), *oblechčat' (oblegčat'), *zkvoz' (skvoz'), *sliškom (sliškom), *razchizčat' (raschiščat').

Tyto zápisy jsme nepovažovali za chybné, poněvadž nijak nenarušují fonetickou podobu ruského ekvivalentu. Jsme si ovšem vědomi toho, jaké důsledky by tato koncepce měla např. při flexi.

d₃/ М ё к к ы з н а к : *prodl'ženije (prodl'ženije), *izobretatel (izobretatel'), *ldina (l'dina), *otricatel'nyj, (otricatel'nyj), voš (voš').

Tyto zápisy jsme nepovažovali za chybné a ani jsme je dodatečně nekontrolovali.

U slov *uščele (uščel'je), *ladja (lad'ja), *pust'jak (pustjak) jsme prováděli všude dodatečnou kontrolu; výslovnost [-le-] (uščel'je), [-d'a-] nebo [-dja-] (lad'ja) nebo [-tja-] (pustjak) jsme posuzovali jako chybné. Stejně jsme postupovali při určování chyby u slov s tvrdým znakem, např. „pod'ëm“. Naproti tomu výslovnost [-lja-] ve slově „dolja“ (a v jiných obdobných případech) jsme nepovažovali za chybu, poněvadž nediferencování výslovností např. [-lja-/-l'ja-], tj. souhlásky s následující jotovanou samohláskou, je doposud na našich školách obecným ortoepickým jevem.

Jako chyby jsme dále posuzovali vynechání nebo přidání měkkých znaků, pokud při dodatečné kontrole odpovídal zápis výslovnosti: *ščit' (ščit), *paren (paren'). Většinou však právě u alveolár d, t, n chybný zápis neodpovídal chybné výslovnosti. Zvlášť je to nutno zdůraznit u infinitivních koncovek, které žáci vesměs vyslovují měkce, ale velmi často při psaní vynechávají měkký znak, zejména před zvratnou částicí.

d₄/ J o t o v a n é s a m o h l á s k y : při posuzování chyb jsme se zde řídili týmiž zásadami jako v předcházejícím bodě. Uvedeme některé chybné zápisy: *skraga (skrjaga), *bura (burja), *tufla (tuflja), *kokluš (kokljuš), *jaagoda (jagoda). Tyto zápisy jsme nehodnotili jako chyby.

Další chybné zápisy byly důsledně dodatečně kontrolovány a jotovaná výslovnost samohlásek nebo tvrdá výslovnost d, t, n jsme považovali za chybu: *starjat'sja (starat'sja), *kljubnika (klubnika), *zažjat' (zažat'), *pojti'ji (pojti), *traktyr (traktir), *skvoznač (skvoznjak), *knaz (knjaz').

d₅/ A l v e o l á r y ž, š, šč, c. Příklady na chybně zapsaná, ale správně vyslovovaná slova: *užel'je (uščel'je), *vozšiščeniye (vosčiščeniye), *roša (rošča), *šuka (ščuka), *prosvešeniye (prošvešeniye), *prošat'sja (proščat' sja). Všechna posledně uvedená slova s výslovností [-š-] místo [-šč-] byla znovu kontrolována a výslovnost se [-š-] byla považována za chybu.

d₆/ S a m o h l á s k y y - i . Záměny y-i kromě spojení těchto samohlásek s předcházejícími d, t, n jsme nepovažovali za chybu: *slyškom (sliškom), *zagorelij (zagorelyj).

Všechny ostatní případy jsme opět znovu prověřovali a při nesprávné výslovnosti hodnotili jako chyby: *drevnyj (drevnij), *landiš (landyš), *prekraščeniye (prekraščeniye), *plastir' (plastyr').

Nápadná byla spousta chybných zápisů koncovek měkkých příd. jmen, které však žáci vyslovovali správně tvrdě a dokonce tyto své vlastní grafické chyby četli se správnou výslovností.

d₇/ P s a n í o - j ě p o a l v e o l á r á c h n e b y l o h o d n o c e n o j a k o c h y b a , p o k u d v ý s l o v n o s t n e b y l a r e a l i z o v á n a j a k o -čjo-, -žjo- apod.: *kopčonyj (kopčenyj), *poperok (poperěk), *počot (počet), *kručěk (krjučok), *věš (voš'), *žostkij (žěstkij), *pod'om (pod'ëm).

d₈/ H l á s k y i - j : *poiti (pojti), *jevreiskij (jevrejskij).

d₉/ C h y b n é p s a n í s a m o h l á s e k . Týká se to málo pečlivého psaní -o- a -a-, takže bylo někdy těžké rozhodnout, o jaké písmeno vlastně šlo. Chybné čtení se potom snadno přeneslo i do výslovnosti. Všude jsme prováděli znovu kontrolu, zvlášť byly-li tyto samohlásky v přízvučných slabikách: *podčERICA (padčERICA), *chondra (chandra).

d₁₀/ P ř i d á v á n í a v y p o u š t ě n í h l á s e k : *količetvo (količestvo), *jaagda (jagoda), *roščtja (rošča), *ščtjavel (ščavel'), *jebrejski (jevrejskij), *prinuždt' (prinuždat'), *doščtnyj (doščatyj), *vyzdravlenije (vyzdorovenije), *uprugnij (uprugij). Chybnost se určovala až po následné kontrole - to se týká i bodů d_{7,8,9}.

d₁₁/ O r t o g r a f i c k é i n t e r f e r e n c e . U všech chybných zápisů byla opět pro-

váděna ústní kontrola: *trisiko (trusiki), *rulo (rylo), *goctinec (gostinec), skboz' (skvoz'), *oskorvlenije (oskorblenije), *mlabenec (mladenec), *ppigovorit' (prigovorit'), *pustobat' (pustovat'), *sočpyj (sočnyj), *zagočelyj (zagorelyj).

d₁₂/ Z dvojené souhlásky: *ravninyj (ravninnyj), *ukssus (uksus), *kruppa (krupa), *podlinik (podlinnik), *bukinističeskij (bukinističeskij). Z hlediska správného zapamatování zvukové podoby slova nikde v našem hodnocení nejde o chybu.

d₁₃/ Metateze hlásek: *rečdak (čerdak), *peran' (paren'), *narčetit' (načertit'), *krevel (klever), *kurotapka (kuropatka), *skatetr (skatert'), *rpigovorit' (prigovorit'). Při dodatečné individuální ústní kontrole se ve všech uvedených slovech ukázalo, že byla osvojena naprosto správně.

Vycházeli jsme tedy při určení „lexikální chyby“ z takové ortoepické normy, která by víceméně odpovídala situaci na našich školách, tj. řídila se spíše současnou úrovní výslovnosti v ruštině než cílem, který je předepsán osnovami. Jinak by se neobyčejně zvýšil počet chyb, které sice jsou chybami vzhledem k normě, ale ve skutečnosti neporušují zvukový obraz natolik, aby se stalo nesrozumitelným.

Pro potřeby výzkumu jsme stanovili, že správný zápis slova se rovná i správné výslovnosti. S tímto předpokladem se prováděl celý výzkum, ovšem je nutno přiznat, že nelze vyloučit i případy, kdy správný grafický zápis neodpovídá správné výslovnosti. Eliminovat tyto případy by bývalo vyžadovalo ústní kontrolu zapamatování každého ruského ekvivalentu u každého probanta, což by bylo časově téměř nezvládnutelné. Přesto jsme se snažili o to, abychom ve všech jen poněkud nejasných případech prováděli individuální dodatečné kontroly.

Tyto kontroly nás přesvědčily o tom, že táž chyba v zápisu slova dvou žáků se jednou projeví v chybné zvukové podobě slova, jindy nikoli. Jde tu zřejmě o složité pochody vzájemného ovlivňování grafické a zvukové podoby slova, převaha jedné z nich u typů s pamětí auditivní nebo vizuální či grafomotorickou. Tento proces neprobíhal jen v době bezprostředního osvojování slova, kdy probant po dobu 15 minut stále slyšel správnou výslovnost, viděl slovo správně napsáno na tabuli a sám si zapisoval jeho správnou grafickou podobu, ale hlavně v době druhé a třetí prověrky, kdy správné vzory chyběly a chyby se nesprávnými zápisy dále utvrzovaly.

e) Výpočet koeficientu obtížnosti ekvivalentů.

Lišíme případy, kdy probant nezná ruský ekvivalent k českému slovu, nebo jej zná chybně. Žádnou odpověď označujeme jako „výpadkovou chybu“. Tuto chybu považujeme za horší než odpověď s chybou. Žádná odpověď vzhledem k praktickému užívání jazyka znamená úplné selhání výkonu a vede často k přerušení komunikace. Chybná odpověď naproti tomu v mnoha případech nevede k nesrozumitelnosti.

Přesto, že všechny „lexikální chyby“ posuzujeme nediferencovaně, jsme si vědomi toho, že je rozdíl mezi chybou v podobě záměny slova nebo mezi pouhým jeho zkomolením. Také záměny mohou být různé povahy — od užití nesprávného ekvivalentu-synonyma či slova s více nebo méně podobnou sémantikou až po užití slova s opačným významem. Rovněž stu-

peň zkomolení slov může být různý, a to takový, že slovo je snadno dešifrovatelné, ještě dešifrovatelné a zcela nedešifrovatelné.

U nejruznějších chyb, jichž se v cizím jazyce dopouštíme, je nutno se zmínit ještě o jednom aspektu chybného výkonu. Jde o posuzování chyb vzhledem k Čechovi a Rusovi. Dostáváme se zde často do dosti pro nás nepochopitelných situací, kdy použití zcela chybného a zkomoleného slova nevede ve styku s roditelým Rusem k nesrozumitelnosti a naopak „nepatrná“ chyba v postavení přízvuku nebo ve výslovnosti třeba jen jedné hlásky ve slově činí náš projev nesrozumitelný. Posloucháme-li ruskou řeč Čechů, tyto chyby buď vůbec jako chyby neregistrujeme, nebo nám nijak nepřekážejí ve srozumitelnosti. Je pochopitelné, že ani tyto rozdíly v chápání chyby jsme při výzkumu nemohli brát v úvahu.

U každého ruského ekvivalentu jsme nejprve vypočítali jeho průměrnou chybu. U všech probantů, kteří se zúčastnili výzkumu, tedy i u těch, kteří se nezúčastnili všech tří prověrek, jsme zvlášť v každé prověrce sečetli u jednotlivých ruských ekvivalentů chyby výpadkové a zvlášť chyby lexikální a vydělili jsme obdržené hodnoty počtem probantů v každé jednotlivé prověrce. Výsledky jsme u výpadkových chyb násobili indexem 0,7, u lexikálních chyb indexem 0,3. Tím jsme obdrželi u každého slova dvě hodnoty. Jejich sečtení nám dalo obtížnostní koeficient jednotlivých ruských ekvivalentů.

Náš postup byl tedy takový, že jsme nejprve určili kvocienty obtížnosti u všech ruských lexikálních jednotek použitých v experimentu (v této práci je neuvádíme).

Poté jsme se pokusili stanovit vlastní kvantitativní kritéria pro určení obtížnosti ruských ekvivalentů pro české žáky (viz bod 2 této kapitoly) a srovnat je s těmi výsledky, které jsme obdrželi v experimentu (viz bod 3). Tím jsme si ověřili, nakolik kvocienty obtížnosti stanovené podle našich kritérií odpovídají výsledkům obdržným v experimentu (o tom viz bod 4).

2. Kritéria pro kvantitativní stanovení obtížnosti ruských ekvivalentů

Při analýze lexikálních chyb probantů všech věkových skupin jsme došli k názoru, že v rámci tohoto výzkumu, v němž se zjišťuje pouze paměť pro slova ruského jazyka u českých žáků, je pro stanovení jejich obtížnosti nejspolehlivější stupeň hláskových diferencí mezi českým a ruským ekvivalentem.

Dále jsme hodnotili odlišné vnitřní formy ekvivalentů obou jazyků, a to vždy jako jeden diferenční element:

veverka — (BÍLÝ) — belka

Tuto odlišnou vnitřní formu jsme brali v úvahu i u afixů (od sufixů neoddělujeme koncovky):

příjezd — pod'jezd

Afixy jsme hodnotili i z hlediska jejich hláskových diferencí.

U ruských ekvivalentů nepřibuzných nebo u těch, které se vyznačují skrytou etymologií, jsme brali v úvahu jen shodné začáteční nebo koncové hlásky, poněvadž posuzování shodných hlásek uvnitř slov považujeme za málo objektivní kritérium. Tím nechceme tvrdit, že by i tyto shody neměly jistou mnémickou hodnotu (tvrdí se to zejména o samohláskách):

zablácený – grjaznyj
trakáček – tačka
pohrabáč – kočerga
sešit – tetrad'

Poslední dva příklady vycházejí z grafické podoby ekvivalentů, zatímco foneticky se podtržené hlásky liší (redukováná výslovnost samohlásek v nepřízvučných polohách). Výzkum byl prováděn (kromě pětiletých probantů) také zápisem ekvivalentů jak při nácvičku, tak i při kontrole, takže s jistou ekvivalencí i u těchto hlásek nutno počítat.

U ruských ekvivalentů nepřibuzných s češtinou jsme za hláskové difference počítali všechny hlásky ruského ekvivalentu kromě případů, kdy tento ekvivalent měl stejný nebo podobný afix existující i v češtině, nebo kdy český a ruský ekvivalent měl shodný začátek nebo konec slova (hlásku nebo shodný komplex hlásek).

Poněvadž zkušenost nám dává dost důkazů o tom, že naši žáci i za poměrně krátkou dobu výuky ruského jazyka „vycítí“ nebo si uvědomí (i s pomocí učitele) jisté hláskové paralely mezi oběma jazyky, vybrali jsme ty z nich, které jako diferenční jevy nehodnotíme:

-cu- / -u-	- mouka/muka
-ý- / -yj	- dobrý/dobryj
-i- / -e-	- místo/mesto
-ú- / -o-	- dům/dom
-h- / -g-	- hnit'/gnit'
-ř- / -r-	- řeka/reka
-t- / -t'-	- psát/pisat'
se (-sja/-s')	- mýt se / myt' sja (zvratná částice -s' v infinitivu se v našem materiálu nevyskytla)

ruská příslovce – hezky, pěkně/krasivo
na -o

Ostatní paralely méně frekventované nebo obtížnější hodnotíme jako hláskové difference, např. drzý/derzkij, jeseter/osětr, břemeno/bremja, téci/teč', štědrý/šcedryj.

U pětiletých a jedenáctiletých probantů pro jejich malou jazykovou zkušenost však všechny uvedené paralely jako hláskové difference posuzujeme.

U nejvyspělejších probantů (IV. věková skupina — posluchači 1. ročníku filosofické fakulty — nefilologové) za nediferenční elementy považujeme ještě tyto paralely:

	-eno- /-ja	- břemeno/bremja
-dl-, -tl-	/ -d-, -t-	- sádlo/salo, pleli/plěl
	-ci- / -č'-	- síci/seč'
	je- / o-	- jeseň/osen'

Jako jeden diferenční element chápeme tzv. kontaktní hláskovou metatezi

povodeň – navodnenije

nikoli však metatezi distanční

talíř – tarelka

Při stanovení obtížnosti ruských ekvivalentů byla tedy uplatněna tato kritéria:

a) Shody a rozdíly v hláskové podobě obou ekvivalentů. Každou odlišnou hlásku nebo další hlásky ruského ekvivalentu (ruský ekvivalent byl delší než český), u slov příbuzných; také difference v chybějících hláskách, jsme počítali vždy jako jeden bod (hláskové difference jsou označeny plnotučným písmem):

koupit – kupit'	2 body
kuchyně – kuchnja	2 body
tužka – karandaš	8 bodů

b) Ruské afixy jsme posuzovali jako celek tehdy, jestliže odpovídaly shodným nebo podobným českým afixům. V těchto případech každé hláskové diferenci v českém a ruském afixu byl přisouzen jeden obtížnostní bod. Měla-li ruská slovní jednotka jiný afix než její český ekvivalent, hodnotili jsme samu tuto skutečnost rovněž jedním bodem; afix jako celek označujeme velkými písmeny; pokud i v nich jsou další diferenční hláskové elementy, jsou označeny plnotučnými malými písmeny jako ostatní diferenční hlásky. Jako celek posuzujeme i českou (se) a ruskou (-sja) zvratnou částici, liší-li se v tomto směru oba slovesné ekvivalenty.

učitelKA – učitelNICa (2 body)

tento sufix odpovídá českému –nice (oběžnice, tržnice, dělnice), liší se však koncovou hláskou (1 bod)

jiný ruský sufix (1 bod)

chlapec – (MALÝ) – mal'ČiK (3 body)

v ruském ekvivalentu je odlišný afix –čik (1 bod)

tento afix má jednu hláskovou diferenci ve srovnání

s českým afixem: –ček/–čik (1 bod)

ruský ekvivalent má odlišnou vnitřní formu (1 bod)

obrázek – (KARTA) – kartINKa (2 body)

odlišná vnitřní forma (1 bod)

odlišný sufix: –inka (české maminka, květinka) na rozdíl od českého sufixu –ek a koncovky –a ve slově karta (1 bod)

c) Sémantické kritérium jsme uplatnili tehdy, šlo-li o odlišnou vnitřní formu českého a ruského ekvivalentu a také jejich afixů. Odlišné

vnitřní formy označujeme rovněž velkými písmeny. Uvedené diference hodnotíme také jedním bodem:

příjezd – POD'jezd	1 bod
dělo – PUŠKA	1 bod
západ – ZACHOD	1 bod

Obtížné je hodnotit hláskové diference v případě, použije-li probant (u příbuzných jazyků je to vysoce pravděpodobné) mnémické opory ve formě dalšího českého slova, jehož vnitřní forma se s ruským ekvivalentem shoduje:

nemoc	– (BOLÍ?)	– bolezn'	3 body
	– (BOLEST ?)	– bolezn'	2 body
	– (BOLET ?)	– bolezn'	2 body

Při odlišných vnitřních formách jsme sice vycházeli z hláskových diferencí mezi ruským ekvivalentem a mnémickou oporou, ale přesto jsme případ od případu přihlíželi i k hláskám vlastního českého ekvivalentu, zejména k počáteční a koncové hlásce nebo k afixu

bouřka – (HROZnŮ) – groza (3 body) (neposuzujeme tedy koncovku -ý jako diferenciální jev; -g- jako hláskovou diferenci hodnotíme jen u pětiletých a jedenáctiletých probantů – viz s. 121)

Zdvojené hlásky, český foném -ch- a případy tzv. styčné metateze v interlingvním plánu (povodeň — navodnenije, oteplení — ottepel') hodnotíme jako jeden hláskový diferenciální element.

Nestojí-li před jotovanými samohláskami, ja, ju, je, jě souhlásky, nebo je-li před nimi měkký nebo tvrdý znak, chápeme tyto samohlásky jako dvě hlásky (v ruštině je pro tyto dvojhásky vždy jeden graf).

Posoudíme-li kriticky uvedená kritéria, možno říci, že za zcela objektivní lze považovat pouze kritérium hláskových diferencí mezi českým a ruským ekvivalentem. Nakolik si však probant tyto diference nebo shody uvědomuje nebo ne, zda si cizojazyčný ekvivalent osvojuje spíše celostně, nebo při tom působí jiné neuvědomělé procesy, nelze dost dobře posoudit.

Méně objektivní jsou další kritéria — afixy a kritérium odlišných vnitřních forem. Jde o to, zda si probanti vůbec afixy jako morfémy uvědomují, zda je to mnémický proces uvědomělý a přesto působící atd. Tyto případy jsme posuzovali individuálně, a to podle věku probantů a jejich jazykové vyspělosti.

Co se týče odlišných vnitřních forem ekvivalentů dvou jazyků, opět si klademe otázku, nakolik si je probanti uvědomují, zda jich mnémicky využívají, zda i tzv. zjevná etymologie zůstává pro ně „skrytou“ apod. Dokonce i tehdy, používá-li experimentátor morfematické a sémantické analýzy při rozcvičování cizojazyčného lexika, nemůžeme si být jisti, že pro

všechny probanty je to mnémická opora, že jim tím ulehčujeme proces vštípení, podržení a reprodukce těchto ekvivalentů.

Jestliže jsme přesto uvedených kritérií použili, bylo to proto, že analýza chyb lexikálního materiálu našich experimentů evidentně potvrdila — u probantů všech věkových skupin —, že jak afixy, tak i odlišné vnitřní formy ekvivalentů (také afixů) na paměť pro slova druhého jazyka tak či onak působí.

Vliv uvedených faktorů je tedy objektivně dán, neznáme pouze rozsah jejich působení. Nepochybně je tento rozsah podmíněn jak individuálními vlastnostmi každého probanta (např. typ paměti, únava, zájem), tak i věkem, úrovní vzdělání a především znalostmi a pokročilostí v daném jazyce a konečně i metodickými postupy experimentátora nebo samotného probanta.

Kde podle našeho názoru mohly na paměť pro slova ruského jazyka působit i jiné faktory, uvedeme přímo u analyzovaných ekvivalentů.

Výše uvedené dokumentujeme několika příklady z výzkumu (uvádíme i příklady na chyby pětiletých probantů; právě u nich se často mnémické procesy odhalují snadněji než u probantů vyšších věkových skupin):

český ekvivalent	ruský ekvivalent	chybná reprodukce
skříň	škaf	*kafka
houpačka	kačeli	*káča, *káčer
židlička	skamejka	*zkamenělá, *kamínek
veverka	belka	*věrka (probant nevyužil odlišné vnitřní formy „bílý“)
žvatlat	lepetat'	*melet' (podle českého „mele“, tj. „žvaní“)
kocour	kot	*got (uměle vytvořená mnémická opora — jméno našeho populárního zpěváka — byla silnější než české „kotě“)
rameno	plečo	*lečo (týž případ; mnémickou oporou je název jídla)
past	zapadnja	*zaklop (afix ponechán zřejmě i pod vlivem českého „zaklapnout“)
vzlétat	podnimat' sja	*otzemljat'sja
kolem	vokrug	*obkruch, *okruch, *vokruch
předměstský	prigorodnyj	*prigorodskij, *predgorodskoj

V některých případech jsme se zcela náhodně dověděli o vědomě vytvořených mnémických oporách probantů, které jim pomohly zapamatovat si ekvivalent a správně jej potom reprodukovat:

ruka — kist' podle „ich küsse die Hand“
lesík — rošča podle „roští“
půda — čerdak podle „čert“

3. Výsledky experimentu.

Výsledky uvádíme zvlášť u každé věkové skupiny probantů.

Ze všech zkoumaných slov vybíráme pouze 16 % těch, která se v experimentu ukázala jako nejsnadnější, a 16 % slov nejobtížnějších.

Koeficient obtížnosti uvádíme takto: $1 + 3 = 4$

první údaj = odlišná vnitřní forma slova nebo afixu
druhý údaj = počet hláskových diferencí
třetí údaj = koeficient obtížnosti

Pokud bereme v úvahu odlišnou vnitřní formu ruského ekvivalentu, uvádíme v závorce nejpravděpodobnější formu její české podoby.

Cím je pořadí níže uvedených lexikálních jednotek vyšší, tím vyšší je jejich obtížnostní koeficient stanovený na základě experimentu (tyto číselné údaje u lexikálních jednotek neuvádíme).

a) Výsledky u probantů 1. věkové skupiny (5—6 let):

Průměrný počet probantů: 45

Počet lexikálních jednotek: 85

Distribuce podle slovních druhů: podst. jména — 65
příd. jména — 6
slovesa — 13
příslovce — 1

Distribuce podle počtu slabik: i slova
jednoslabičná — 8
dvouslabičná — 47
tříslabičná — 24
čtyřslabičná — 5
pětislabičná — 1

Lexikální jednotky s nejnižím koeficientem obtížnosti:

1. dělo — (PUŠKA) — puška	$1 + 0 = 1$
2. kuchyně — kuchnja	$0 + 2 = 2$
3. obrázek — /KARTA/ — kartINKA	$1 + 1 = 2$
v ruském ekvivalentu je odlišný sufix, ale ten existuje i v češtině: máma — maminka	
4. západ — ZACHOD	$1 + 0 = 1$
5. koupit — kupit'	$0 + 2 = 2$
6. chlapec — /MALÝ/ — mal'ČIK	$1 + 2 = 3$
v českém a ruském ekvivalentu je odlišný afix -ec/-čik a v něm odlišná hláska: chlap-eč-ek/mal'-čik	
7. kamna — /PEČE/ — pečKA	$1 + 1 = 2$
8. bát se — bojať'sja	$0 + 4 = 4$
9. slepice — kurica	$0 + 4 = 4$
v obou ekvivalentech je stejný sufix, ale s odlišnou koncovkou	
10. učitelka — učitel'NICa	$0 + 3 = 3$
v ruském ekvivalentu je jiný sufix; podobný sufix je v češtině: taneč-nice, učeb-nice	
11. trakáček — tačKA	$0 + 4 = 4$
v ruském ekvivalentu je odlišný sufix, který je i v češtině: pusi- ka	
12. about — obuť	$0 + 2 = 2$
13. místo — mesto	$0 + 1 = 1$
14. tužka — karandaš	$0 + 8 = 8$
celkem	<hr/> $5 + 34 = 39$

Distribuce podle slovních druhů:	podst. jména	– 11
	příd. jména	– 0
	slovesa	– 3
Distribuce podle počtu slabik:	slova	
	jednoslabičná	– 0
	dvouslabičná	– 9
	tříslabičná	– 4
	čtyřslabičná	– 0
	pětislabičná	– 1

Lexikální jednotky s nejvyšším koeficientem obtížnosti:

1. laciný – dešěvyj	0 + 6 = 6
2. kolébat – bajukat'	0 + 6 = 6
3. trpaslík – pigmej	0 + 6 = 6
4. tráč – igrok	0 + 5 = 5
5. hračka – igruška	0 + 5 = 5
6. zablácený – grjaznyj	0 + 5 = 5
7. pozor – vnimaniJe	0 + 8 = 8
v častých případech podobného zakončení českého a ruského ekvivalentu /vzkříšení – voskreseniJe, zásobování – snabženiJe/ vidíme jeden diferenční jev /-i/-ije/, i když foneticky jde ve skutečnosti o dvě hláskové diference /-i/-je/; nepředpokládáme využití českého „vnímání“	
8. bouřka – /HROZnŮ/ –groza	1 + 3 = 4
9. bát se – pugat'sja	0 + 5 = 5
10. klepat – stučat'	0 + 5 = 5
11. nemoc – /BOLET/ – bolezn'	1 + 2 = 3
12. hrnek – goršok	0 + 5 = 5
13. drahý – dorogoj	0 + 6 = 6
celkem	<hr/> 2 + 73 = 75

Distribuce podle slovních druhů:	podst. jména	– 7
	příd. jména	– 4
	slovesa	– 3
Distribuce podle počtu slabik:	slova	
	jednoslabičná	– 0
	dvouslabičná	– 8
	tříslabičná	– 5
	čtyřslabičná	– 1

b) Výsledky u probantů 2. věkové skupiny (11 let):

Průměrný počet probantů: 83

Počet lexikálních jednotek: 84

Distribuce podle slovních druhů:	podst. jména	– 61
	příd. jména	– 9
	slovesa	– 12
	příslowce	– 2

Distribuce podle počtu slabik:	slova	
	jednoslabičná	– 12
	dvouslabičná	– 38
	tříslabičná	– 26
	čtyřslabičná	– 6
	pětislabičná	– 0
	šestislabičná	– 2

Lexikální jednotky s nejnižším koeficientem obtížnosti:

1. mouka – muka	$0 + 1 = 1$
2. ropucha – /ŽÁBA/ – žaba	$1 + 0 = 1$
3. srna – serna	$0 + 1 = 1$
4. včela – pčela	$0 + 1 = 1$
5. veverka – /BILŮ/ – belka	$1 + 1 = 2$
stejný sufix je v českém i ruském ekvivalentu	
6. soudit – sudit'	$0 + 2 = 2$
7. vrch – verch	$0 + 1 = 1$
8. sprcha – duš	$0 + 3 = 3$
9. víčko – veko	$0 + 2 = 2$
10. cíl – ceľ	$0 + 1 = 1$
11. kel – klyk	$0 + 3 = 3$
12. plivat – plevat'	$0 + 2 = 2$
13. stařec – starík	$0 + 2 = 2$
celkem	<hr/> $2 + 20 = 22$

v ruském ekvivalentu je jiný sufix, který však je i v češtině /stařík/

Distribuce podle slovních druhů: podst. jména – 11
příd. jména – 2
slovesa – 0

Distribuce podle počtu slabik: slova – 4
jednoslabičná – 4
dvouslabičná – 9

Lexikální jednotky s nejvyšším koeficientem obtížnosti:

1. dráp – kogot'	$0 + 5 = 5$
2. drát – provoloka	$0 + 9 = 9$
3. bublina – puzyr'	$0 + 5 = 5$
4. nešikovný – nelovkij	$0 + 6 = 6$
diference -n-/-n'- u probantů této věkové skupiny považujeme za	
diferenční element	
5. točit – vraščit'	$0 + 7 = 7$
6. porážka – razgrom	$0 + 7 = 7$
7. horký – gorjačij	$0 + 4 = 4$
8. smutný – grustnyj	$0 + 5 = 5$
9. blesk – molnija	$0 + 7 = 7$
10. oblásek – /KRUH/ – krugljak	$1 + 3 = 4$
11. nešikovný – neuključij	$0 + 7 = 7$
12. příbuzný /ROD/ – rodstvennik	$1 + 7 = 8$
13. preclík – baranka	$0 + 7 = 7$
celkem	<hr/> $2 + 79 = 81$

Distribuce podle slovních druhů: podst. jména – 7
příd. jména – 5
slovesa – 1

Distribuce podle počtu slabik: slova – 6
jednoslabičná – 0
dvouslabičná – 6
tríslabičná – 5
čtyřslabičná – 2

c) Výsledky u probantů 3. věkové skupiny (14 let):

Průměrný počet probantů: 71

Počet lexikálních jednotek: 149

Distribuce podle slovních druhů:	podst. jména	– 99
	příř. jména	– 27
	slovesa	– 21
	příslovce	– 2

Distribuce podle počtu slabik:	slova	
	jednoslabiná	– 12
	dvouslabičná	– 58
	tříslabičná	– 43
	čtyřslabičná	– 26
	pěťslabičná	– 9
	šestslabičná	– 1

Lexikální jednotky s nejnižším koeficientem ob-
tížnosti:

1. ven – von	0 + 1 = 1
2. osa – os'	0 + 1 = 1
3. víra – vera	0 + 0 = 0
4. ježek – jěž	0 + 2 = 2
5. štedrý – šedryj	0 + 1 = 1
6. hiupák –/BALVAN/– bolvan	1 + 1 = 2
7. bída – beda	0 + 0 = 0
8. rakev –/HROB/– grob	1 + 0 = 1
9. hrob –/MOHYLA/– mogila	1 + 0 = 1
10. káča – jula	0 + 3 = 3
11. koudel – kudel'	0 + 0 = 0
12. blecha – blocha	0 + 1 = 1
13. kleště – klešči	0 + 2 = 2
14. pára – par	0 + 1 = 1
15. stříbro – srebro	0 + 3 = 3
16. plášť – plašč	0 + 1 = 1
17. pouštět – puskat'	0 + 3 = 3
18. ještěrka – jaščerica	0 + 3 = 3
v ruském ekvivalentu je jiný sufix /-k/-ic-/, ten však existuje i v češtině; koncovky českého a ruského ekvivalentu se shodují	0 + 2 = 2
19. sláma – soloma	0 + 2 = 2
20. stráž – storož	0 + 2 = 2
21. vrčet – vorčat	0 + 3 = 3
22. straka – soroka	0 + 10 = 10
23. výzva – izveščeniJe	0 + 1 = 1
24. housenka – gusenica viz poznámka u 18.	
celkem	<hr/> 3 + 43 = 46

Distribuce podle slovních druhů:	podst. jména	– 21
	příř. jména	– 1
	slovesa	– 2

Distribuce podle počtu slabik:	slova	
	jednoslabičná	– 6
	dvouslabičná	– 11
	tříslabičná	– 4
	čtyřslabičná	– 2
	pěťslabičná	– 1

Lexikální jednotky s nejvyšším koeficientem obtížosti:

1. povodeň — NAvodnenIJe	$0 + 5 = 5$
2. otevřený — RaSpašnoj	$0 + 7 = 7$
v ruském ekvivalentu je jiný prefix (existuje i v češtině) s jednou odlišnou hláskou (ros-/ras-)	
3. ostatný — koljučij	$0 + 5 = 5$
4. trychtýř — voronKA	$0 + 6 = 6$
5. šat — narjad	$0 + 5 = 5$
6. vodnatý — vodjanistyj	$0 + 4 = 4$
7. pohrabáč — kočerga	$0 + 7 = 7$
8. tlak — давlenIJe	$0 + 8 = 8$
využití českého „dávit, dávení“ zde nepředpokládáme	
9. drsný — šerochovatyj	$0 + 9 = 9$
10. úskočný — kovarnyj	$0 + 5 = 5$
11. zapínat — zastěgivat'	$0 + 6 = 6$
12. čtveráctví — prokaza	$0 + 7 = 7$
13. trapný — dosadnyj	$0 + 5 = 5$
14. přemístit — peredvinut'	$0 + 6 = 6$
v obou ekvivalentech jsou stejné prefixy, v nich je jeden diferenční element	
15. zásobování — snabžeNIJe	$0 + 8 = 8$
16. užitečný — poleznyj	$0 + 5 = 5$
17. zmizet — isčeznut'	$0 + 6 = 6$
18. podrobovat — zakabaljat'	$0 + 7 = 7$
19. škodlivý — /VRED/ — vrednyj	$1 + 1 = 2$
20. bránit — prepjatsvovat'	$0 + 12 = 12$
21. stiháčka — istrebitEL	$0 + 8 = 8$
22. původce — zatejNIK	$0 + 6 = 6$
v ruském ekvivalentu je jiný sufix, avšak též sufix je i v češtině /stráž-ník, náraz-ník/	
23. pohrdání — /PŘEZÍRÁNÍ/ — prezreNIJe	$1 + 4 = 5$
24. zbabělý — truslivyj	$0 + 7 = 7$
celkem	<hr/> $2 + 149 = 151$

Distribuce podle slovních druhů: podst. jména — 10
příd. jména — 9
slovesa — 5

Distribuce podle počtu slabik: slova
jednoslabičná — 0
dvouslabičná — 2
tříslabičná — 11
čtyřslabičná — 9
pětislabičná — 2

d) Výsledky u probantů 4. věkové skupiny (studenti 1. roč. filosofické fakulty—nefilologové):

Průměrný počet probantů: 55

Počet lexikálních jednotek: 234

Distribuce podle slovních druhů: podst. jména — 136
příd. jména — 37
slovesa — 58
příslovce — 3

Distribuce podle počtu slabik: slova
jednoslabičná — 17
dvouslabičná — 103

tříslabičná	— 63
čtyřslabičná	— 40
pětislabičná	— 9
šestislabičná	— 2

Lexikální jednotky s nejnižším koeficientem obtížnosti

1. břemeno — bremja	0 + 0 = 0
2. klas — kolos	0 + 0 = 0
3. křik — křik	0 + 1 = 1
4. plemeno — plemja	0 + 0 = 0
5. vesnice — /SEDLO/ selo	1 + 0 = 1
6. havran — voron	0 + 2 = 2
7. zahrada — ogorod	0 + 2 = 2
v ruském ekvivalentu je jiný prefix a jiná koncovka	
8. síci — seč'	0 + 0 = 0
9. Turek — turok	0 + 1 = 1
10. údolí — dol'	0 + 2 = 2
11. vlákno — volokno	0 + 0 = 0
12. jedle — jel'	0 + 1 = 1
13. oteplení — ottepel'	0 + 2 = 2
v českém a ruském ekvivalentu jde o kontaktní hláskovou meta- tezi (-le/-el'-) a dále ruský ekvivalent na rozdíl od českého má nulový sufix	
14. macecha — mačecha	0 + 1 = 1
15. hnis — /HNŮJ/ — gnoj	1 + 1 = 2
16. vanout — vejat'	0 + 3 = 3
17. vřed — /JIZVA/ — jazva	1 + 1 = 2
18. postel — kojka	0 + 5 = 5
19. tuhák — /ŠTRAKA/ — sorokoput	1 + 5 = 6
u probantů této věkové skupiny snad lze předpokládat využití vnitřní formy ruského ekvivalentu: soroka — straka	
20. míchačka — mešalka	0 + 2 = 2
21. zápach — /VŮNĚ/ — von'	1 + 1 = 2
22. vysílený — BESsil'nyj	0 + 2 = 2
23. vzpěrač — štangIST /čes. -ista	0 + 7 = 7
v ruském ekvivalentu je odlišný sufix; tento sufix má jednu hlás- kovou diferenci ve srovnání s českým sufixem, např. šachista — šachmatist	
24. kra — /LeD/ — l'diNa	1 + 2 = 3
25. žebro — rebro	0 + 1 = 1
26. kvalita — kačeSTVo	0 + 6 = 6
ruský ekvivalent má jiný sufix; tento sufix má jinou koncovku: množství — množestvo	
27. kvantita — količeSTVo	0 + 7 = 7
nepředpokládáme využití odlišné vnitřní formy ruského ekvivalen- tu: kolik — skol'ko	
28. mrtvola — /TRUP/ —trup	1 + 0 = 1
29. uličnice — prokaznica	0 + 7 = 7
30. drzý — derzkij	0 + 2 = 2
31. tchyně — těšča	0 + 5 = 5
32. tučný — /ŽÍRNÝ/ — žirnyj	1 + 0 = 1
33. jeseter — osětr	0 + 2 = 2
34. účet — sčēt	0 + 2 = 2
35. libový — /PŮST/ — postnyj	1 + 1 = 2
36. sazenice — sažENEc	0 + 2 = 2
v ruském ekvivalentu je odlišný sufix, který se však neliší od čes- kého — např. v slovech vlastenec, zřízenec	
37. hřebec — žerebec	0 + 1 = 1
celkem	<u>9 + 76 = 85</u>

Distribuce podle slovních druhů:	podst. jména	– 31
	příd. jména	– 4
	slovesa	– 2
Distribuce podle počtu slabik:	slova	
	jednoslabičná	– 8
	dvouslabičná	– 17
	tříslabičná	– 9
	čtyřslabičná	– 3

Lexikální jednotky s nejvyšším koeficientem obtížnosti:

1. chřadnout – čachnut'	$0 + 3 = 3$
2. čočka – chrustaIK ruský ekvivalent má jiný afix, avšak ten se shoduje s českým, např. ve slově kon-ík	$0 + 8 = 8$
3. vyčerpat se – iZnurit'sja ruský ekvivalent má odlišný afix; liší se od českého jedním diferenčním znakem: z-/iz-/is-/ /např. zkazit – isportit/	$0 + 6 = 6$
4. přískřípnout' – uščemít'SJA	$0 + 7 = 7$
5. plenit – razorjat/	$0 + 6 = 6$
6. přednost – prevoschodSTvo nepředpokládáme využití vnitřní formy ruského ekvivalentu v podobě českého chodit nebo ruského voschod /východ/	$0 + 8 = 8$
7. dotýkat SE – trogat'	$0 + 5 = 5$
8. roztrpčený – ogorčěnnij	$0 + 5 = 5$
9. ošklivý – skvernyj	$0 + 6 = 6$
10. lačný – toščij	$0 + 4 = 4$
11. dotěrný – /NAVAZOVAT/ – navjazčivij	$1 + 3 = 4$
12. rub – iZnanKA v ruském ekvivalentu je jiný prefix; ten se liší od českého: z-/iz-; zakončení ruského slova na -ka posuzujeme jako sufix přesto, že ve skutečnosti jde o základ -nank- a koncovku -a (641, s. 123,	$0 + 6 = 6$
2. díl; 329, s. 1331, 7. díl/	
13. skrojek – /HRB/ – gorbuška sufix ruského ekvivalentu -ušk/a/ redukuje na -k/a/, poněvadž v češtině je melmi řídký /ženuška, světluška/	$1 + 4 = 5$
14. dojímat – trogat'	$0 + 4 = 4$
15. uboze – skudno	$0 + 5 = 5$
16. úraz – uveč'je	$0 + 5 = 5$
17. pečlivý – kropotlivyj	$0 + 6 = 6$
18. nezvratný – neoproveržimyj	$0 + 10 = 10$
19. vřes – veresk	$0 + 1 = 1$
20. úskočný – lukavij	$0 + 5 = 5$
21. hrnout SE /o vodě/ – chlynut'	$0 + 4 = 4$
22. přednost – preimuščestvo nepředpokládáme využití vnitřní formy ruského ekvivalentu: imeť – mít	$0 + 8 = 8$
23. vypadat – /STOJAT'/ – OBstojat' zde by se snad dalo předpokládat využití ruského velmi rfekventovaného slovesa „stojat'“ /stát/ ruský ekvivalent má jiný prefix, který je však shodný s češtinou /obviňovat, objet, obtížit, obstarat/; různé další významy tohoto fixatu v češtině a ruštině nepřicházejí v tomto případě v úvahu jako rušivý mnémický element	$1 + 1 = 2$

24. narážka – naměk	$0 + 3 = 3$
25. domýšlivost – kičlivost'	$0 + 3 = 3$
26. píst – poršen'	$0 + 5 = 5$
27. úžasně – izumitel'no	$0 + 8 = 8$
28. zanicený – voschiščennyj	$0 + 8 = 8$
prefix ruského ekvivalentu vos-/voz-/ odpovídající formálně české- mu vz- neposuzujeme pro jejich hláskovou odlišnost jako afix	
29. stálý – ustojčivij	$0 + 8 = 8$
nepředpokládáme využití shodné vnitřní formy obou ekvivalentů	
30. utkvělý – /NAVAZOVAT/ –navjazčivij	$1 + 3 = 4$
31. pohnout se – šelochnut'sja	$0 + 5 = 5$
32. bezděčný – bezotčětnij	$0 + 5 = 5$
33. hamítat – vozražat'	$0 + 6 = 6$
34. napomínat – uveščat'	$0 + 5 = 5$
35. domýšlivost – ZAnoščivost'	$0 + 5 = 5$
ruský ekvivalent má odlišný prefix, který však existuje i v češtině; nepředpokládáme využití vnitřní formy ruského ekvivalentu /„nosit“/	
36. namítat – osparivat'	$0 + 7 = 7$
nepředpokládáme využití vnitřní formy ruského ekvivalentu /spor/	
37. omráčit – ošelomit'	$0 + 5 = 5$
celkem	<hr/> $4 + 196 = 200$

Distribuce podle slovních druhů: podst. jména – 11
příd. jména – 13
slovesa – 13

Distribuce podle počtu slabik: slova
jednoslabičná – 0
dvouslabičná – 10
tříslabičná – 10
čtyřslabičná – 15
pětislabičná – 1
šestislabičná – 1

e) Výsledky u probantů 5. věkové skupiny (na střední průmyslové škole dálkově studující dospělí posluchači):

Průměrný počet probantů: 40

Počet lexikálních jednotek: 235

Distribuce podle slovních druhů: podst. jména – 162
příd. jména – 33
slovesa – 32
příslowce – 8

Distribuce podle počtu slabik: slova
jednoslabičná – 21
dvouslabičná – 98
tříslabičná – 73
čtyřslabičná – 23
pětislabičná – 19
šestislabičná – 1

Lexikální jednotky s nejnižším koeficientem obtížnosti:

1. brouk – **žuk**
2. víla – **feja**

$$0 + 3 = 3$$

$$0 + 3 = 3$$

3. amatér – (LJUBIT') – ljubiTEL'	1 + 1 = 2
4. kolo – koleso	0 + 2 = 2
5. pitomec – durak	0 + 5 = 5
6. sádlo – salo	0 + 0 = 0
7. bobule – (JAHODA) – jagoda	1 + 0 = 1
8. milenec – (LJUBIT') – ljubovNIK	1 + 3 = 4
9. přece – (VŠE + TAKÉ, TAKY) – vsě-taki	2 + 2 = 4
10. štika – ščuka	0 + 2 = 2
11. bouře – burja	0 + 1 = 1
12. dvojice – (PÁR) – para	1 + 1 = 2
13. ondulace – (ZAVÍJET) – zavivka	1 + 2 = 3
14. vlašťovka –lastočka	0 + 3 = 3
15. kůra – kora	0 + 0 = 0
vzhledem k tomu, že osvojování ruských ekvivalentů se provádělo také písemně a prověrka jen písemně, nebereme zde v úvahu redukovanou výslovnost -o- (kora) jako diferenční jev	
16. temeno – temja	0 + 4 = 4
17. trávník – gazon	0 + 5 = 5
18. paprsek – (LOUČ) – luč	1 + 0 = 1
19. popel – pepel	0 + 1 = 1
20. kníže – knjaz'	0 + 3 = 3
21. uzený – kopčěnnj	0 + 5 = 5
22. naryšovat – (NAČRTAT) – načertit'	1 + 2 = 3
23. velryba – (KYT + OVEC) – kit	1 + 1 = 2
24. paruka – parik	0 + 2 = 2
25. veš – voš'	0 + 1 = 1
26. živůtek – líf	0 + 3 = 3
27. kupa – kuča	0 + 1 = 1
28. lov – (OCHOTA) – ochota	1 + 0 = 1
29. kukačka – kukuška	0 + 2 = 2
30. kašel (černý) – kokljuš	0 + 5 = 5
31. přestat milovat – (LJUBIT') – RaZljubit'	1 + 2 = 3
32. chovanec – (PITOMEC) – pitomec	1 + 0 = 1
33. semeno – semja	0 + 4 = 4
34. brázda – borozda	0 + 2 = 2
35. opálený – (HOŘET) – ZAGorelyj	1 + 2 = 3
36. baterka – fonarIK	0 + 6 = 6
37. rvačka – (DRÁT SE) – draka	1 + 1 = 2
38. drak – (ZMIJE) – zmej	1 + 1 = 2
celkem	<hr/> 16 + 81 = 97

Distribuce podle slovních druhů: podst. jména – 33
příd. jména – 2
slovesa – 2
příslovce – 1

Distribuce podle počtu slabik: slova
jednoslabičná – 7
dvouslabičná – 15
tříslabičná – 15
– 1

Lexikální jednotky s nejvyšším koeficientem obtížnosti:

1. citoslovce – (MEŽDU) – meždometIJe	1 + 6 = 7
zde možno předpokládat, že probanti užili mnémické opory ve formě jim známé ruské předložky „meždu“	
2. výčitka – uprěk	0 + 5 = 5

3. nutit – (PŘINUTIT) – prinuždat mnémická opora afixální povahy (pří–)	1 + 3 = 4
4. inspirovat – (ODUŠEVŇ + OVAT) – vooduševljat'	1 + 4 = 5
5. kladný – (POLOŽIT) – položitel'nyj ruský ekvivalent má jiný sufix, častý i v češtině: omluvit – omluvitelný	1 + 1 = 2
6. úžlabina – uščelje	0 + 6 = 6
7. náklad – tiraž nepředpokládáme využití českého „tiráž“ nebo označení ná- kladních automobilů „tir“	0 + 5 = 5
8. nekonečný – (OBJETI) – neob'jatnyj	1 + 1 = 2
9. hmyz – nasekomoje	0 + 8 = 8
10. rozkrádat – raschišcat'	0 + 5 = 5
11. příliš – sliškom	0 + 7 = 7
12. urážka – oskorblenje viz příklad 1.	0 + 11 = 11
13. ulehčovat – oblegčat' odlišný prefix ruského ekvivalentu je obvyklý i v češtině; oba ekvivalenty se liší kmenotvornou příponou: -ova-/-a-	0 + 2 = 2
14. pastorkyně – padčerica	0 + 7 = 7
15. podobný – schožij nepředpokládáme využití vnitřní formy ruského ekvivalentu (scházet se)	0 + 4 = 4
16. nepokoj – trevoja	0 + 7 = 7
17. starat se – zabotit'sja	0 + 6 = 6
18. originál – podlinnik	0 + 8 = 8
19. instrukce – nastavlenije	0 + 11 = 11
20. ztěžovat – (TRUDNÝ) – Zatrudnjat'	1 + 1 = 2
21. inspirovat – (VDECH) – vdochnovljat'	1 + 5 = 6
22. nadšení – voschiščeniije	0 + 9 = 9
23. nárt – pod'jem	0 + 4 = 4
24. movitost – dvizimost' nepředpokládáme využití vnitřní formy ruského ekvivalentu (dvíženíje – pohyb)	0 + 6 = 6
25. vynálezce – izobretatel'	0 + 9 = 9
26. ochota – (HOTOV) – gotovost'	1 + 2 = 3
27. postup – prodviženije prefix ruského ekvivalentu je častý i v češtině; viz totéž jako pod 24.	0 + 9 = 9
28. průvan – skvoznjak nepředpokládáme využití ruského skvoz' – skrz	0 + 8 = 8
29. přerušení – (ZKRÁCENÍ) – prekraščeniije	1 + 4 = 5
30. přístřeší – ubežišče nepředpokládáme využití vnitřní formy ruského ekvivalentu „běh“	0 + 8 = 8
31. záporný – otricatel'nyj	0 + 8 = 8
32. nutit – (ZASTAV + OVA + T) – zastavljat'	1 + 2 = 3
33. marný – naprasnyj	0 + 6 = 6
34. získat – prilobresti	0 + 8 = 8
35. nekonečný – neobozrimyj	0 + 7 = 7
36. marný – tščetnyj	0 + 5 = 5
37. vytrvalý – neutomimyj	0 + 7 = 7
38. ledabylý – nebrežnyj	0 + 6 = 6
celkem	10 + 221 = 231
Distribuce podle slovních druhů: podst. jména	– 19
příd. jména	– 10
slovesa	– 9
Distribuce podle počtu slabik: slova	– 0
jednoslabičná	– 0

dvouslabičná	- 7
třísylabičná	- 13
čtyřslabičná	- 6
pětislabičná	- 12

f) Přehled o veškerém zkoumaném lexikálním materiálu (tab. 1) a přehled výsledků experimentu (tab. 2)

Tab. 1

	věková skupina				
	I	II	III	IV	V
celkový počet lexikálních jednotek	85	84	149	234	235
distribuce podle slovních druhů					
podst. jména	65	61	99	136	162
příd. jména	6	9	27	37	33
slovesa	13	12	21	58	32
příslovce	1	2	2	3	8
distribuce podle počtu slabik:					
slova					
jednoslabičná	8	12	12	17	21
dvouslabičná	47	38	58	103	98
třísylabičná	24	26	43	63	73
čtyřslabičná	5	6	26	40	23
pětislabičná	1	0	9	9	19
šestislabičná	0	2	1	2	1

Tab. 2 – Přehled výsledků experimentu

	věková skupina									
	I		II		III		IV		V	
počet lexikálních jednotek (32% všeho lexik. materiálu) s koef. obtížnosti										
	nej-níž.	šim	nej-vys.	šim	nej-níž.	nej-vys.	nej-níž.	nej-vys.	nej-níž.	nej-vys.
	5 + 34 = 39		2 + 73 = 75		2 + 20 = 22	2 + 79 = 81		3 + 43 = 46		2 + 149 = 151
										9 + 76 = 85
										4 + 196 = 200
										16 + 81 = 97
										10 + 221 = 231
distribuce lexikálních jednotek podle slovních druhů										
podst. jména	11	7	11	7	21	10	31	11	33	19
příd. jména	0	4	2	5	1	9	4	13	2	10
slovesa	3	3	0	1	2	5	2	13	2	9
příslovce	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0

jednoslabičné
dvouslabičné
tříslabičné
čtyřslabičné
pětislabičné
šestislabičné

distribuce lexikálních jednotek podle počtu slabik									
0	0	4	0	6	0	8	0	7	0
9	8	9	6	11	2	17	10	15	7
4	5	0	5	4	11	9	10	15	13
0	1	0	2	2	9	3	15	1	6
1	0	0	0	1	2	0	1	0	12
0	0	0	0	0	0	0	1	0	0

4. Závěry

a) Přehlédneme-li výsledky uvedených experimentů, můžeme konstatovat, že uplatnění kritéria hláskových diferencí mezi českými a ruskými ekvivalenty jako hlavního kritéria s přibráním kritéria morfématického (afixy) a s přihlédnutím k odlišným vnitřním formám českých a ruských ekvivalentů, případně jejich afixů, se ukázalo jako vhodné, poněvadž zkoumaných 16 % lexikálních jednotek s nejnižším a nejvyšším koeficientem obtížnosti u každé věkové skupiny (zjištěných experimentálně) bylo stejně — až na nepatrné výjimky — ohodnoceno i podle uvedených kritérií.

U všech věkových skupin tedy slova zjištěná v experimentu jako nejjednodušší nebo nejobtížnější ukázala se takovými i při uplatnění našich kritérií. Na druhé straně však koeficienty obtížnosti zjištěné podle našich tří kritérií neodpovídají pořadí zvyšující se obtížnosti zjištěné experimentálně.

V tomto experimentu se tedy znovu potvrzuje, že i podle uvedených kritérií můžeme mnémické procesy vystihnout jen do jisté míry, můžeme stanovit stupeň obtížnosti tohokterého ruského ekvivalentu spíše potenciálně než jako zcela objektivně danou realitu.

Je nutno si uvědomit, že kdybychom takto zkoumali i zbylých 68 % lexikálních jednotek v každé věkové skupině, musely by se ruské ekvivalenty číselně vejít mezi nejnižší a nejvyšší koeficienty obtížnosti vyjádřené těmito hodnotami: u první věkové skupiny 1—8, u druhé 1—8, u třetí 0—12, u čtvrté 0—10, u páté 0—11. Vzhledem k tomu, že např. u IV. a V. věkové skupiny probantů bylo zkoumáno vždy kolem 230 lexikálních jednotek, je vidět, že i námi uplatněná kritéria jsou příliš hrubá, než aby byla schopná zachytit výsledky jemných a složitých pamětních procesů.

Avšak smysl tohoto experimentu není a nemůže být v tom, abychom určili, že jeden cizojazyčný ekvivalent je obtížnější než druhý, ale najít ty faktory, které jsou příčinami obtížnějšího zapamatování jedněch slov cílového jazyka ve srovnání se slovy jinými.

Nehledáme to proto, že bychom se měli vyhýbat obtížnějším slovům při naší metodické práci (i když i to je do jisté míry možné), ale abychom o nich věděli, že jsou pamětně obtížné, a abychom v případě, že známe

alespoň některé příčiny této obtížnosti, volili vhodné metodické postupy při jejich objasňování.

I když nesdílíme tak pesimistický názor na uvedenou problematiku jako S. Jelínek, přesto souhlasíme s jeho slovy, kterými její složitost vystihl: „Kromě toho pouhá konfrontační analýza jazyků ovšem nemůže poskytnout žádné kvantitativně vyjádřené údaje, jež by umožňovaly aspoň v hrubých rysech rozlišovat stupeň obtížnosti jazykových jevů a samozřejmě nic sdělit o této obtížnosti v dynamickém smyslu (tj. o tom, jak se míra obtíží během času v různých fázích výuky a za určitých podmínek mění, které jevy znamenají pro žáky obtíže přechodné, snadno a brzy odstranitelné a ve kterých je naopak nutno počítat s obtížemi velmi úpornými, přetrvávajícími celá léta, na jakých činitelích závisí síla interference atd.)“: (59, s. 97).

b) Diferencím mezi výsledky experimentu a výsledky uplatnění těch či oněch kritérií pro určení obtížnosti cizojazyčných lexikálních jednotek se nemůžeme nikdy zcela vyhnout, poněvadž zatímco experiment implicitně, skrytě registruje všechny aspekty mnémického procesu, jakákoli kritéria explicitně určená nutně odrážejí tento proces zjednodušeně.

c) Další problém spočívá v samých podmínkách experimentu. Koeficient obtížnosti jsme určili výlučně na základě chybných reprodukcí. Správnost takového postupu je jen relativní. Zcela totiž při něm chybí hierarchizace chybných výkonů, jak jsme se o tom zmínili již dříve.

I v našem experimentu se tedy do stejného stupně obtížnosti dostávají slova, v nichž probanti udělali chybu v jediné hlásce, jako slova, která si zapamatovali zcela zkomoleně.

Tytěž problémy se týkají i chybných reprodukcí z hlediska možností pochopení cizojazyčného ekvivalentu roditělm mluvčím. Rus patrně nebude mít potíže s pochopením chybných reprodukcí slov +učitel'ka (spr. učitel'nica), +provoloč (spr. provoloka), +kuchinja (spr. kuchnja), zatímco při jiných chybných reprodukcích slovo nepozná, např. +osa (spr. os' — osa), nebo je chápe v jiném významu — +nelochkij (spr. nelovkij — nešíkovný), +točka (spr. tačka — trakáček), ačkoli jde v posledně uvedených příkladech vždy o chybnou reprodukci ruského ekvivalentu pouze v jedné hlásce.

Výsledky experimentu nutno hodnotit také z hlediska věku probantů, jejich počtu, počtu lexikálních jednotek a jejich výběru, úrovně znalostí ruského jazyka probantů, jejich vzdělání, způsobu podávání, procvičování a prověřování experimentálního lexikálního materiálu atd. V tomto směru je každý experiment jedinečný a jeho výsledky se mohou zobecňovat jen do jisté míry. Je nutno je dále prověřovat na dalším jazykovém materiálu, při jiných podmínkách experimentu, s jinými probanty.

d) Nepochybně délka slova hraje při zapamatování cizojazyčné lexikální jednotky důležitou úlohu. Tuto skutečnost však nutno chápat hlavně z hlediska plánu výchozí jazyk — cílový jazyk. V těch případech, kdy i delší slovo druhého jazyka je podobné jeho ekvivalentu v mateřském jazyce, není délka slova pro jeho zapamatování relevantní. Délku slov jako jedno z kritérií jejich zapamatování zahrnujeme do objektivnějšího a přesnějšího kritéria — do hláskových diferencí mezi ekvivalentem v mateřském a cizím jazyce.

Lze to ilustrovat na těch případech (římská číslice označuje věkovou skupinu probantů), kdy poměrně dlouhá slova ruského jazyka se dostala do lexikálních jednotek s nejnižším koeficientem obtížnosti pro české žáky a naopak:

slova s nejnižším koeficientem
obtížnosti:

učitelka — učitel'nica (I)
ještěrka — jaščerica (III)
housenka — gusenica (III)
kvantita — količestvo (IV)

slova s nejvyšším koeficientem
obtížnosti:

zablácený — grjaznyj (I)
dráp — kogot' (II)
šat — narjad (III)
výčitka — uprěk (V)

e) Co se týče zastoupení jednotlivých slovních druhů mezi slovy s nejnižším a nejvyšším koeficientem obtížnosti, je možno potvrdit názor řady metodiků, že jako postupně obtížnější cizojazyčné lexikální jednotky jsou v pořadí podst. jména, potom příd. jména a slovesa, i když mezi posledními dvěma slovními druhy i v našem experimentu nejsou výrazné rozdíly.

Analýza výsledků experimentu nás však přivádí k názoru, že příčinou této slovnědruhovú hierarchie obtížnosti není zvyšující se pojmová abstraktnost slov (věc — vlastnost — děj), ale zase převážně počet hláskových diferencí mezi danými ekvivalenty ve dvou jazycích. Znovu zdůrazňujeme, že lexikální materiál pro každou věkovou skupinu probantů byl vybírán důsledně tak, aby byl pojmově pro ně zcela srozumitelný a známý.

Jistým důkazem pro naše tvrzení je skutečnost, že řada lexikálních jednotek, které níže uvedeme a které považujeme ve srovnání s ostatními slovy za poměrně nejabstraktnější, se dostaly jak mezi slova s nejnižším koeficientem obtížnosti, tak i mezi slova s koeficientem nejvyšším

lexik. jednotky s nejnižším
koef. obtížnosti:

výzva — izveščeniye (III)
kvantita — količestvo (IV)
přestat milovat — razljubit' (V)

lexik. jednotky s nejvyšším
koef. obtížnosti:

čtveráctví — prokaza (III)
nezvratný — neoproveržimyj (IV)
přerušeni — prekraščeniye (V)

f) Využití odlišných vnitřních forem ruských ekvivalentů je zřejmě záležitostí značně individuální povahy, a to i v tom případě, kdy ex-

perimentátor na tuto odlišnost při výkladu lexika upozorňuje. Nelze spolehlivě říci, nakolik jsou probanti schopni si tuto odlišnou vnitřní formu sami uvědomit, nakolik jí využijí či ne, zda jde o proces plně uvědomělý nebo neuvědomělý.

Velmi důležitá je také ta skutečnost, že jednou je vědomé užití odlišné vnitřní formy cizojazyčného ekvivalentu skutečnou a spolehlivou mnémickou oporou, jindy je zase příčinou chybných reprodukcí.

Jistou úlohu při využití odlišné vnitřní formy cizojazyčného ekvivalentu jako mnémické opory (mediánu) hraje také určitá míra logičnosti mezi českým ekvivalentem a příslušným mediánem. Místo úvah o této „logičnosti“ považujeme za vhodnější uvést několik konkrétních příkladů. Jsou současně i důkazem toho, že ani zde nejde o pouhou logiku vztahů, ale i o vztahy formální (hláskové) (mnémické opory jsou uvedeny v závorkách):

Slova s nejnižším koef. obtížnosti:			Slova s nejvyšším koef. obtížnosti:		
chlapec	– (malý)	– mal'čik (I)	bouřka	– (hrozný)	– groza (I)
kamna	– peče	– peč' (I)	nemoc	– (bolet)	– bolezň (I)
veverka	– (bílý)	– belka (II)	cblásek	– (kruh)	– krugljak (I)
ropucha	– (žába)	– žaba (II)	přibuzný	– (rod)	– rodstvennik (II)
rakev	– (hrob)	– grob (III)	pohrdání	– (přezírání)	– prezrenije (III)
kra	– (led)	– l'dina (IV)	skrojek	– (hrb)	– gorbuška (IV)
vesnice	– (sedlo)	– selo (IV)	zlěžovat	– (trudný)	– zatrudnjat' (V)
paprsek	– (louč)	– luč (IV)	přerušeni	– (zkráceni)	– prekraščeni (V)

Využívání odlišných vnitřních forem cizojazyčných ekvivalentů je daleko větší u příbuzných jazyků, i když nemalé možnosti jsou v tomto směru i v plánu interlingvním.

Velký vliv na využívání medianizačních mnémických prostředků může mít metodická práce učitele.

Využití odlišných vnitřních forem pochopitelně nevyklučuje individuální, náhodné vytváření mediánů (většinou na základě hláskové podobnosti; lidová etymologie).

g) Jako jednoznačně nejlehší ruské ekvivalenty pro české probanty jsou ty, které se od českých liší pouze j e d n o u h l á s k o u, a to často i v případech, kdy probant si musí tento ekvivalent zapamatovat skrze odlišnou vnitřní formu:

koupit — kupit' (I)
místo — mesto (I)
plivat — plevat (II)

rakev — (hrob) — grob (III)
sádlo — salo (V)
veš — voš' (V)

h) V rozporu s našimi kritérii obtížnosti ruských ekvivalentů pro české žáky se dostaly některé lexikální jednotky do nejvyššího stupně obtížnosti. Domníváme se, že jejich obtížnost nespočívá jen v jejich délce (jsou mezi nimi i slova dvojslabičná), ale i v poměrně obtížné výslovnosti. Většina těchto slov obsahuje jeden z nejobtížnějších ortoepických jevů v ruštině pro Čecha — měkkou výslovnost souhlásek před jotovanými samohláskami. V uvedených slovech byl také zaznamenán největší počet chyb ve formě výpadků:

zablácený — grjaznyj (I)
bublina — puzyr' (II)
horký — gorjačij (II)
vodnatý — vodjanistyj (III)
bezděčný — bezotčetnyj (IV) aj.

ch) Cizojazyčné ekvivalenty vyznačující se zvláštností jejich znění nebo jistým emocionálním příznakem silněji poutají pozornost probantů. Poměrně snadno si je zapamatují, i když se hláskově od ekvivalentů v mateřském jazyce někdy zcela odlišují. Avšak jak opatrně musíme vliv těchto příznaků posuzovat, o tom opět svědčí níže uvedené příklady. Těžko asi odpovíme na otázku, proč např. ruské „karandaš“ vešlo do slov s nejnižším koeficientem obtížnosti a slovo přibližně na téže hláskové úrovni — „baranka“ — se ocitlo mezi slovy s nejvyšším koeficientem obtížnosti:

slova s nejnižším koef.
obtížnosti:

tužka — karandaš (I)
kel — klyk (II)
sprcha — duš (II)
ťuhýk — sorokoput (IV)
tchyně — těšča (IV)
pitomec — durak (V)
černý kašel — kokljuš (V)

slova s nejvyšším koef.
obtížnosti:

drát — provoloka (II)
bublina — puzyr' (II)
preclík — baranka (II)
pastorkyně — padčerica (V)

Obecně tedy můžeme říci, že nejdůležitějším kritériem pro stanovení mnémické obtížnosti ruského slova pro českého probanta jsou hláskové difference mezi českým a ruským ekvivalentem s přihlédnutím k difference morfematické povahy (afixy). To se v podstatě potvrdilo u probantů všech věkových skupin.

Ostatní kritéria — odlišné vnitřní formy ekvivalentů (nebo afixů), stupeň jejich „logičnosti“, neobvyklost seskupení hlásek ve slově, jeho emocionální nebo expresivní příznaky apod. — jsou kritérii druhořadými.

Vedle toho působí řada dalších faktorů, které mají nesporně také mnémickou hodnotu, ať již je to vrozená schopnost paměti pro slovní materiál, úroveň vzdělání, zájem o experiment lexikální povahy nebo prostě zájem o jazyk vůbec, schopnost vytvářet si mnémické pomůcky (J. Jelínek správně poukazuje na to, že „jazykové chyby by neměly být chápány jen jako důsledek interference, ale především jako ukazatel žákova postupu učení, v němž jde o testování hypotéz vytvářených v cizím jazyce na základě mateřštiny“. — 59, s. 97) nebo zcela individuální a náhodné asociace lexikální či věcné povahy, které pomáhají vštípit si slovo do paměti, udržet si je a správně je reprodukovat.